

LITERATURA NA DVOŘE KARLA VELIKÉHO A JEHO NÁSTUPCŮ
9. STOL./I.
II. (Alcuin)

Alkuin (Alkuinus, Albinus, Alchwin, po 730 – Tours, 19. V. 804)

Alkuin byl nejvzdělanějším mužem na dvoře Karla Velikého, s nadšeným nasazením se věnoval uskutečňování císařových kulturních snah, ve dvorském kruhu vzdělanců dostal jméno „Flaccus“. Narodil se v Británii a nejprve se vzdělával a poté i působil v biskupské škole v Yorku. Roku 782 opustil ve věku asi padesáti let Anglii a na pozvání Karla Velikého přišel spolu s několika svými žáky na jeho dvůr; v letech 790-794 pobýval znovu v Yorku, poté se do francké říše vrátil. V roce 796 byl odměnou za své zásluhy jmenován opatem kláštera sv. Martina v Toursu, kde jako opat vytvořil školu podle vzoru té v Yorku. Zde zůstal až do své smrti v roce 804.

Alkuin byl v oblasti kultury a vzdělání Karlovým hlavním rádcem jak v letech 782 - 790, kdy se zdržoval na jeho dvoře a vedl zdejší školu – *schola palatina*, tak i v době po roce 796, kdy již žil jako opat v Toursu.

Se školským působením souvisí řada Alkuinových **didaktických spisů** k jednotlivým disciplínám trivía.¹ Úvod do studia, *Disputatio de vera philosophia*, je krátký dialog mezi učitelem a žákem o základních otázkách studia a vědy, který podává jádro Alkuinova vzdělávacího programu. Autor zde stejně jako Augustinus v Křesťanské vzdělanosti (*De doctrina christiana*) a Cassiodorus v Institucích i sám Karel v „Epistula de litteris colendis“ požaduje studium světských autorů antiky za účelem lepšího proniknutí do biblického textu, ale také z toho důvodu, že *“propter se ipsam appetendam esse scientiam”*. Toto dílko stojí pod vlivem Boethiovy *“De consolatione philosophiae”*, což je důležité i proto, že na Boethia navazuje Alkuin jako první středověký autor. Dialogem je rovněž *Grammatica sive Dialogus Saxonis et Franconis*, který přístupnou a téměř zábavnou formou podává nejdůležitější gramatické zásady. Dialogy mezi Karlem a Alkuinem jsou další učebnice trivía, *De rhetorica sive Dialogus de rhetorica et virtutibus*, s téměř výlučně antickým obsahem (kompilace z římských rétorik) a *De dialectica*. Jediným spisem z této řady, který nemá dialogickou formu, je *De orthographia*. Patří sem i stručný dialog *Disputatio Pippini regalis et nobilissimi iuvenis cum Albino scholastico*, který spíše obecně poučuje o přístupu k vědním disciplínám vůbec (*čítanka, 19a*).

---

¹ Alkuin bývá považován za tvůrce třístupňového modelu středověkého vzdělání: trivium – quadrivium – theologie.

Alkuin zanechal velmi rozsáhlé **teologické dílo**, řadu exegetických textů a spisy dogmatické, jejichž hlavní tendencí je polemika s adoptianismem.

Zvláštní místo v jeho tvorbě zaujímá epická báseň o 1657 hexametrech s titulem *De sanctis Eboracensis ecclesiae*, v níž jsou podány dějiny Yorku od římské doby do současnosti. Výklad se v mnohém stýká s Bedovou „Historia ecclesiastica“, jíž Alkuin také používal. Nejzajímavější pasáží je zde popis katedrální knihovny v Yorku (*čítanka, 19b*). K hagiografii patří Alkuinova *Vita s. Willibrodi*,² zpracovaná prozaicky i daktylským hexametrem.

Bohatá je Alkuinova **básnická tvorba**, známe několik set příležitostných básní, mnohé jsou mu přičítány bezdůvodně. Jsou to především tzv. **tituli**, nápisy na různých předmětech - pro chrámy, oltáře, jednotlivé klášterní i palácové místnosti, hřbitovy – zajímavý je např. titulus pro skriptorium (*čítanka, 19c*), skoro všechny knihy, které dal Alkuin opsat, takovýto titulus nesou. Další básně s pestrým obsahem jsou svědectvím toho, že jméno „Flaccus“ ve dvorském kroužku vzdělanců nenesl Alkuin náhodou (ačkoli se zdá jisté, že Horatia znal nanejvýš pouze z florilegií!). Tyto básně jsou s nepatrnými výjimkami psány daktylským hexametrem nebo elegickým distichem. Nejznámější přinášíme v čítance – *De cucullo* (s inc. „Plangamus cucullum“), o ztraceném zběhlém spolužákovi, dialog Dafnida a Menalky, vergiliovský střídavý zpěv (Alkuinovi zřejmě patří také další skladba s titulem *De cucullo*, spor jara a zimy - *Conflictus veris et hiemis*, která ve středověku kolovala pod Ovidiovým jménem). O další skladbičce, rozloučení s celou, *O mea cella*, nemůžeme říci s jistotou, zda ji skutečně složil právě Alkuin (*čítanka, 19d, 19e, 19f*). Kromě těchto světských básní skládal Alkuin duchovní hymny a veršované modlitby.

Z Alkuinovy **korespondence** si můžeme udělat dosti dobrou představu o osobnostech na dvoře Karla Velikého a jeho dopisy nám poskytují věrný portrét Alkuina samotného.

---

² Wilibrod byl učitelem a misijním spolupracovníkem sv. Winfrida – Bonifatia.

ČÍTANKA

19a.

Alciun, *Disputatio Pippini regalis et nobilissimi iuvenis cum Albino scholastico* LXXVII

- Pippinus. Quid est littera? – Albinus. Custos historiae.
P. Quid est verbum? A. Proditor animi.
P. Quis generat verbum? A. Lingua.
P. Quid est lingua? A. Flagellum aeris.
P. Quid est aer? A. Custodia vitae.
P. Quid est vita? A. Beatorum laetitia, miserorum maestitia, expectatio mortis.
P. Quid est mors? A. Inevitabilis eventus, incerta peregrinatio, lacrimae viventium, testamenti firmamentum, latro hominis. "
- P. Quid est homo? A. Mancipium mortis, transiens viator, loci hospes.
P. Cui similis est homo? A. Pomo.
P. Quomodo positus est homo? A. Ut lucerna in vento.
P. Ubi positus est? A. Intra sex parietes.
P. Quos? A. Supra, subtus; ante, retro; dextra laevaue.
P. quot habet socios? A. Quattuor.
P. Quos? A. Calorem, frigus, siccitatem, humorem.
P. Quot modis variabilis est? A. Sex.
P. Quibus? A. Esurie et saturitate; requie et labore; vigiliis et somno.
P. Quid est somnus? A. Mortis imago.
P. Quid est libertas hominis? A. Innocentia.
P. Quid est caput? A. Culmen corporis.
P. Quid est corpus? A. Domicilium animae.
P. Quid sunt comae? A. Vestes capitis.
P. Quid est barba? A. Sexus discretio, honor aetatis.
P. Quid est cerebrum? A. Servator memoriae.
P. Quid sunt oculi? A. Duces corporis, vasa luminis, animi indices.
P. Quid sunt nares? A. Adductio odorum.
P. Quid sunt aures? A. Collatores sonorum.
P. Quid est frons? A. Imago animi.
P. Quid est gula? A. Devorator cibi?
P. Quid sunt manus? A. Operarii corporis.
P. Quid sunt digiti? A. Chordarum plectra.
P. Quid est pulmo? A. Servator aeris.
P. Quid est cor? A. Receptaculum vitae.
P. Quid est iecur? A. Custodia caloris.
P. Quid est fel? A. Suscitatio iracundiae.
P. Quid est splenis? A. Risus et laetitiae capax.
P. Quid est stomachus? A. Ciborum coquator.
P. Quid est venter? A. Custos fragilium.
P. Quid sunt ossa? A. Fortitudo corporis.
P. Quid sunt coxae? A. Epistylia columnarum.
P. Quid sunt crura? A. Columnae corporis.
P. Quid sunt pedes? A. Mobile fundamentum.
P. Quid est sanguis? A. Humor venarum, vitae alimentum.
P. Quid sunt venae? A. Fontes carnis.
P. Quid est caelum? A. Sphaera volubilis, culmen immensum.

P. Quid est dies? A. Incitamentum laboris.
 P. Quid est sol? A. Splendor orbis, caeli pulchritudo, naturae gratia, honor diei, horarum distributor.
 P. quid est luna? A. Oculus noctis, roris larga, praesaga tempestatum.
 P. Quid sunt stellae? A. Pictura culminis, nautarum gubernatores, noctis decor.
 P. Quid est pluvia? A. Conceptio terrae, frugum generatrix.
 P. Quid est nebula? A. Nox in die, labor oculorum.
 P. Quid est ventus? A. Aeris perturbatio, mobilitas aquarum, siccitas terrae.
 P. Quid est terra? A. Mater crescentium, nutrix viventium, cellarium vitae, devoratrix omnium.

J.-P. Migne. Patrologiae Cursus Completus. Series Latina. Vol. 101, 975-976.

19b.

Alcuin, *De sanctis Eboracensis ecclesiae* (vv. 1525-1561)

1525 Tradidit ast alio caras super omnia gazas
 Librorum nato, patri qui semper adhaesit,
 Doctrinae sitiens haurire fluenta suetus:
 Cuius si curas proprium cognoscere nomen,
 Fronte sua statim praesentia carmina prodent.
 1530 His divisit opes diversis sortibus; illi
 Ecclesiae regimen, thesauros rura, talenta:
 Huic sophiae specimen, studium sedemque, librosque,
 Undique quos clarus collegerat ante magister,
 Egregias condens uno sub culmine gazas.
 1535 Illic invenies veterum vestigia patrum,
 Quidquid habet pro se Latio Romanus in orbe,
 Graecia vel quidquid transmisit clara Latinis,
 Hebraicus vel quod populus bibit imbre superno,
 Africa lucifluo vel quidquid lumine sparsit.
 1540 Quod pater Hieronymus, quod sensit Hilarius atque
 Ambrosius praesul, simul Augustinus, et ipse
 Sanctus Athanasius, quod Orosius edit avitus:
 Quidquid Gregorius summus docet et Leo papa;
 Basilius quidquid, Fulgentius atque coruscant.
 1545 Cassiodorus item, Chrysostomus atque Iohannes.
 Quidquid et Althelmus docuit, quid Beda magister,
 Quae Victorinus scripsere Boetius atque,
 Historici veteres, Pompeius, Plinius, ipse
 Acer Aristoteles, rhetor quoque Tullius ingens.
 1550 Quid quoque Sedulius, vel quid canit ipse Iuencus,
 Alcimus et Clemens, Prosper, Paulinus. Arator,
 Quid Fortunatus, vel quid Lactantius edunt.
 Quae Maro Virgilius, Stadius, Lucanus et auctor,
 Artis grammaticae vel quid scribere magistri;
 1555 Quid Probus atque Focas, Donatus Priscianusve,
 Servius, Euticius, Pompeius, Comminianus.
 Invenies alios perplures, lector, ibidem.
 Egregios studiis, arte et sermone magistros,
 Plurima qui claro scripsere volumina sensu:

1560 Nomina sed quorum praesenti in carmine scribi
Longius est visum, quam plectri postulet usus.

Monumenta Germaniae historica. Poetae Latini medii aevi I. Ed. E. Dümmler. München 1978., s. 203-204.

19c.

Alcuin, *Hic sedeant scribentes*

Hic sedeant sacrae scribentes famina legis,
Nec non sanctorum dicta sacrata patrum;
Hic interserere caveant sua frivola verbis,
Frivola nec propter erret et ipsa manus,
5 Correctosque sibi quaerant studiose libellos,
Tramite quo recto penna volantis eat.
Per cola distinguant proprios et commata sensus,
Et punctos ponant ordine quosque suo,
Ne vel falsa legat, taceat vel forte repente
10 Ante pios fratres lector in ecclesia.
Est opus egregium sacros iam scribere libros,
Nec mercede sua scriptor et ipse caret.
Fodere quam vites melius est scribere libros,
Ille suo ventri serviet, iste animae.
15 Vel nova vel vetera poterit proferre magister
Plurima, quisque legit dicta sacrata patrum.

Monumenta Germaniae historica, Poetae Latini Medii Aevi I. Ed. E. Dümmler, München 1978, s. 320.

19d.

Alcuin, *Versus de cucullo*

"Plangamus cuculum, Dafnin dulcissime, nostrum,
Quem subito rapuit saeva noverca suis.
Plangamus pariter querulosis uvcibus illum,
Incipe tu senior, quaeso, Menalca prior".
5 "Heu, cuculus nobis fuerat cantare suetus,
Quae te nunc rapuit hora nefanda tuis?
Heu, cuculus, cuculus, qua te regione reliqui,
Infelix nobis illa dies fuerat.
[Omne genus hominum, volucrum simul atque ferarum
10 Conveniat nostrum querere nunc cuculum].
Omne genus hominum cuculum conplangat ubique,
Perditus est, cuculus, heu, perit ecce meus.
Non pereat cuculus, veniet sub tempore veris,
Et nobis ueniens carmina laeta ciet.
15 Quis scit, si veniat; timeo, est summersus in undis,
Vorticibus raptus atque necatus aquis.
Heu mihi, si cuculum Bachus dimersit in undis,
Qui rapiet iuvenes vortice pestifero.
Si vivat, redeat, nidosque recurat ad almos,
20 Nec corvus cuculum dissecet ungue fero.
Heu quis te, cuculus, nido rapit ecce paterno?
Heu rapuit, rapuit, nescio si venias.

- Carmina si curas, cuculus, citus ecce venito,
 Ecce venito, precor, ecce venito citus.
- 25 Non tardare, precor, cuculus, dum currere possis,
 Te Dafnin iuvenis optat habere tuus.
 Tempus adest veris, cuculus modo rumpe soporem,
 Te cupit, en, senior atque Menalca pater.
 En tondent nostri librorum prata iuveni,
- 30 Solus abest cuculus, quis, rogo, pascit eum?
 Heu, male pascit eum Bachus, reor, impius ille,
 Qui sub cuncta cupit vertere corda male.
 Plangite nunc cuculum, cuculum nunc plangite cuncti,
 Ille recessit ouans, flens redit ille, puto.
- 35 Opto tamen, flentem cuculum habeamus ut illum,
 Et nos plangamus cum cuculo pariter.

Monumenta Germaniae historica. Poetae Latini medii aevi I. Ed. E. Dümmler. München 1978, s. 269-270.

19e.

Alcuin, *Spor jara a zimy*

Všichni pastýři stád z hor vysokých sestoupí naráz
 dolů a v jarním světle se shromáždí ve stínu stromů,
 společně Múzy velebít chtějí, jež dávají radost.
 Přišel i mladý Dafnis a Palemon staršího věku.
 Všichni se připravovali, že oslaví kukačku písni.
 Jaro tam bylo též, jež hlavu věnčí si kvítím,
 přišla i ledová Zima, již zmrzlé se ježily vlasy.
 Velký zápas je čekal, kdo kukačce zazpívá lépe.
 Jaro první se zvedlo a trojverší zanotovalo.

JARO

„Přeji si, aby už přišla má kukačka, rozmilé ptáče.
 Kdekdo ji vítá jak hosta, jenž v domě je nade vše milý,
 když svým zobáčkem rudým nám dobrou notuje píseň.“

ZIMA

Ledová Zima odpoví svým mrzutým hlasem:
 „Kukačka nemusí chodit, ať spí si dál v jeskyni černé,
 stejně má ve zvyku veliký hlad vždy přinášet s sebou.“

JARO

„Přeji si, aby už přišla má kukačka s pupenci stromů,
 zahrnala mráz a trvalou družkou slunce se stala –
 slunce má kukačku rádo, jak jasný den stále se dluží.“

ZIMA

„Jen ať sem nechodí, vždyť plodí lopotu stálou,
 přináší urputné boje, mír milený rozbíjí věčně,
 všechno převrací a moře i země jsou v úzkých.“

JARO

„Pročpak, loudavá Zimo, v své písni kukačce spíláš?
Sama zmalátnělá se v temné jeskyni skrýváš
po hodech Venušiných a pitkách hloupého Bakcha.“

...

PALEMON

„Přestaň už konečně, Zimo, ty krutá a rozkazovačná!
Ať přijde kukačka, jež pastýřů sladký je přítel,
rozkošné pupeny všude ať rozpuknou na našich kopcích,
ať mají ovce pastvu, ať na polích sladký mír vládne,
přístřeší unaveným ať poskytnou zelené větve,
kozy s vemeny nalitymi ať k dojení chodí,
ptáci ať zdraví slunce, ať každý mu zpívá, jak umí.
Kukačko, kvůli tomu co nejdřív mezi nás přileť!
Tys naší sladkou láskou, tys pro všechny vítaným hostem.
Všichni tě očekávají, i moře, i země, i nebe.
Zdráva buď, nejmilejší, buď na věky, půvabná, zdráva!“

Sestra Múza. Usp. A. Vidmanová. Praha 1990. s. 44-45, 46.

19f.

Alcuin, *O mea cella*

O mea cella, mihi habitatio dulcis, amata,
Semper in aeternum, o mea cella, vale.
Undique te cingit ramis resonantibus arbos,
Silvula florilegis semper onusta comis.
Prata salutiferis flore bunt omnia et herbis,
Quas medici quaerit dextra salutis opet.
Flumina te cingunt florentibus undique ripis,
Retia piscator qua sua tendit ovans.
Pomiferis redolent ramis tua claustra per hortos,
Lilia cum rosulis candida mixta rubris.
Omne genus volucrum matutinas personat odas,
Atque creatorem laudat in ore deum.
In te personuit quondam vox alma magistri,
Quae sacro sophiae tradidit ore libros.
In te temporibus certis laus sancta tonantis
Pacificis sonuit vocibus atque animis.
Te, mea cella, modo lacrimosis plango camaenis,
Atque gemens casus pectore plango tuos.
Tu subito quoniam fugisti carmina vatum,
Atque ignota manus te modo tota tenet.
Te modo nec Flaccus nec vatis Homerus habebit,
Nec pueri musas per tua tecta canunt.
Vertitur omne decus secli sic namque repente,
Omnia mutantur ordinibus variis.
Nil manet aeternum, nihil immutabile vere est,
Obscurat sacrum nox tenebrosa diem.
Decutit et flores subito hiems frigida pulcros,
Perturbat placidum et tristior aura mare.

Qua campis cervos agitabat sacra iuventus,
    Incumbit fessus nunc baculo senior.
Nos miseri, cur te fugitivum, mundus, amamus?
    Tu fugis a nobis semper ubique ruens.
Tu fugiens fugias, Christum nos semper amemus,
    Semper amor teneat pectora nostra dei.
Ille pius famulos diro defendat ab hoste,
    Ad caelum rapiens pectora nostra, suos;
Pectore quem pariter toto laudemus, amemus;
    Nostra est ille pius gloria, vita, salus.

Monumenta Germaniae historica. Poetae Latini medii aevi I. Ed. E. Dümmler. München 1978, s. 243-244.